

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kuronen, Mikko

Title: Suomenruotsin murteista, vaihtelusta ja muuttuvasta kielimaisemasta

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © 2018 Kotikielen seura

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kuronen, M. (2018). Suomenruotsin murteista, vaihtelusta ja muuttuvasta kielimaisemasta. *Virittäjä*, 122(2), 297-304. <https://doi.org/10.23982/vir.68868>

taustainen koulutettu hoitohenkilökunta sosiaali- ja terveydenhuollon työyhteisöissä. Tehyn julkaisusarja B: 1/12 selvityksiä. Helsinki: Tehy.

LAAKSONEN, KAINO 2011: Ymmärrettävämpiä tekstejä Kelasta. – *Kielikello* 4/2011.

Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttamisesta 2015/580. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150580> (28.5.2018).

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 2015/254. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254> (28.5.2018).

Lastensuojelulaki 2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417> (28.5.2018).

LEHTINEN, ESSI 2008: Kertomuksia lapsista ja lasten määristä – Virastojen toimintakertomusten muutoksia.

– *Kielikello* 4/2008.

PYHÄNIEMI, SAIJA 2010: Päiväkotien kirjoitustyöt: mitä, miten, milloin?

– *Kielikello* 1/2010.

TIILILÄ, ULLA 2007: *Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja konteksteista.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

— 2011: Sanoilla lavastettu virasto. Tietoyhteiskunnan arkea sosiaali- ja hoivaaloilla. – Marjut Johansson, Pirkko Nuolijärvi & Riitta Pyykkö (toim.), *Kieli työssä. Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt* s. 162–189. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VIERULA, TARJA 2017: *Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta.* Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0565-9>.

Suomenruotsin murteista, vaihtelusta ja muuttuvasta kielimaisemasta

Ann-Marie Ivars: *Dialekter och småstads-språk.* Svenskan i Finland – i dag och i går I:1. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 798. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2015. 464 s. ISBN 978-951-583-336-5.

Marika Tandefelt (toim.): *Gruppspråk, samspråk, två språk.* Svenskan i Finland – i dag och i går I:2. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 799. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2015. 252 s. ISBN 978-951-583-337-2.

Tässä kirjoituksessa arvioitavat teokset ovat kaksi ensimmäistä kuusiosaisesta kirjasarjasta Svenskan i Finland – i dag och i går. Sarjan neljä ensimmäistä osaa

on jo julkaistu (ks. myös Hiidenmaa tässä numerossa), kaksi osaa on suunniteltu julkaistavaksi vuonna 2019. Kirjasarja on tulosta samannimisestä hankkeesta (2010–2017), jonka suurin rahoittaja on Svenska litteratursällskapet i Finland (SLS). Projektin tavoitteena on esittää kattava kuvaus suomenruotsista sen erilaisissa puhutuissa ja kirjoitetuissa muodoissa sekä tuoda esiin niitä ominaisuuksia, joita suomenruotsilla on niin kutsuttuna monikeskuksisena kielenä (samaa kieltä puhutaan kahdessa tai useammassa maassa josain määrin omina standardoituina varieteetteinaan). Tarkoituksena ei ole kuvata vain nykyistä suomenruotsia vaan muodostaa käsitys myös siitä, miten suomenruotsi on muuttunut aikojen kuluessa.

Projektin tulokset perustuvat pääosin aiempien tutkimusten synteysiin. Kirjasarjan lisäksi tuloksena on suomenruotsalaisen digitaalisen tekstiarkiston laajennos (den finlandssvenska språkbanken).

Arvioin seuraavassa ensin Ann-Marie Ivarsin teoksen *Dialekter och småstadsspråk* ja sen jälkeen Marika Tandefeltin toimittaman teoksen *Gruppspråk, samspråk, två språk*. Kuvailen teosten keskeisen sisällön ajatellen erityisesti sellaista lukijaa, jonka tietämys suomenruotsista, sen murteista ja muusta vaihtelusta ei ole kovin suurta. Kommentoin samalla niitä vahvuuksia ja puutteita, joita teoksissa mielestäni on. Koska Ivarsin teos on varsin laaja, arvioni pääpaino on sen tarkastelussa.

Suomenruotsin murteista ja puhutun kielen sosiaalisesta vaihtelusta

Ann-Marie Ivars on pohjoismaisten kielen emeritaprofessori Helsingin yliopistossa. Hän on erikoistunut suomenruotsin murteisiin, niiden historiaan ja puhutun suomenruotsin sosiaaliseen vaihteluun. Ivars lähestyy vertaisarvioidussa teoksessaan suomenruotsin murteita seuraavista näkökulmista: (i) Miten suomenruotsi ja sen murteet ovat syntyneet ja muuttuneet? (ii) Millaisiin ryhmiin suomenruotsin murteita on jaettu ja jaetaan? (iii) Millaista alueellista ja sosiaalista vaihtelua suomenruotsissa on nykyään? Teos perustuu runsaaseen pariin sataan monografiaan ja tieteelliseen artikkeliin 1800-luvun lopulta 2010-luvulle. Näistä Ivars itse on kirjoittanut parikymmentä. Kirjallisuuden ohella taustalla ovat murrenauhoitukset, joista varhaisimmat on tehty 1950-luvun alussa ja tuoreimmat vuonna 2008. Empiirisesti teoksen perusta on siis vaikuttava.

Aluksi Ivars käsittelee murteen ja yleis-kielen suhdetta, murteiden asemaa yhteiskunnassa sekä puhujien käsityksiä murteista (luku 1). Tämän jälkeen hän tarkastelee ruotsin kielen historiaa Suomessa,

suomenruotsin piirteitä suhteessa Skandinaviassa puhuttaviin kielimuotoihin ja suomenruotsin päämurreryhmien (ns. eteläiset ja pohjoiset murteet) historiallista taustaa (luku 2). Luvuissa 3–6 hän kuvaa alueellisia päämurteita. Luvussa 7 kirjoittaja käsittelee suomenruotsin kaupunkikieliä (*småstadsspråk*) alueellisen ja sosiaalisen vaihtelun näkökulmista. Teoksen päätteeksi Ivars pohtii murteiden ja kaupunkikielten kehitystä (luku 8).

Kirjan pääpaino on perinteisissä murteissa (*traditionella dialekter*), minkä takia pääaineiston muodostavat vuosina 1952–1982 tehdyt nauhoitukset (s. 16). Aineiston puhujat edustavat pääosin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa syntyneitä ikäluokkia, joiden puheessa perinteiset murteet elivät vielä vahvoina. Murteiden taasoittumisen myötä kirjassa kuvataankin pääosin sellaisia kielimuotoja, jotka ovat vaarassa hävitä.

Ivarsin mukaan murteet ovat suomenruotsin vanhinta kielellistä perintöä (s. 48). On kiistanalaista, kuinka kauan Suomessa on puhuttu ruotsia, mutta useimmat arvioijat – myös Ivars – kallistuvat sille kannalle, että historia ulottuu noin tuhatvuoden päähän. Ruotsin kielen toivat Suomeen maahanmuuttajat, jotka olivat kotoisin pääosin nykyisten Smålandin ja Hälsinglandin maakuntien väliseltä alueelta (s. 53). Eniten yhteisiä piirteitä suomenruotsilla on Itä-Sveanmaan eli Keski-Ruotsin pohjoisten murteiden kanssa (*uppsvenska mål*), joita puhutaan Upplandissa ja Gästriklandissa (s. 51). Suomeen tulijoiden maantieteellisestä taustasta kielivät ääntämykselliset ja sanastolliset seikat, esimerkiksi metsämansikkaa tarkoittava sana *smultron*, joka on Sveanmaan murteille ja suomenruotsille yhteinen (s. 54, kartta 3).

Ivarsin mukaan vaikuttaa siltä, että muuttoliike Suomeen on alkanut aikaisintaan 900-luvulla jKr. Arviota tukevat sellaiset suomenruotsin murteiden piirteet, joita tiedetään olleen tuon ajan murteissa

Keski-Ruotsissa ja jotka olisivat siis tulleet muuttajien mukana maahamme. Tällainen piirre on esimerkiksi Birkassa (viikinkiaikainen yhteisö ja tärkeä kauppa- paikka nyk. Tukholman lähellä) puhutun ruotsin diftongi (*ä* > *jä*: *här* > *jär*; muinaisruotsin *hiär*), jonka katsotaan syntyneen Keski-Ruotsin murteisiin uutena piirteenä kielikontaktien vaikutuksesta 900-luvulle tultaessa (s. 56). Suomenruotsin murteissa ei sen sijaan tapahtunut sitä vokaa- lien monoftongiutumista, jonka katsotaan toteutuneen Keski-Ruotsissa 1200-luvulle tultaessa (*ai* > *e*, *au* ja *öy* > *ö*; s. 57–59). Nämä havainnot puhuvat sen puolesta, että muuttoliike Suomeen olisi tapahtunut 1000–1200-luvuilla, mutta jyrkkää kan- taa kysymykseen Ivars ei ota, sillä monof- tongiutumisen ajallinen paikantaminen on vaikeaa (s. 59). Muuttoliikkeen ajallista paikantamista äänne muutoksia tarkas- telemalla vaikeuttaa lisäksi se, että merki- tyksiä erottavaa aksenttioppositiota ei suomenruotsin murteissa esiinny. Aksentti- oppositiossa intonaatio erottaa muutoin samanlaisia sanoja toisistaan: *a`nden* (ak- sentti 1, 'sorsa') mutta *a`nden* (aksentti 2, 'henki'). Keski-Ruotsin murteisiin aksenttiopposition katsotaan kehittyneen 900-luvulta alkaen (s. 60), ja siten oppo- sition pitäisi esiintyä suomenruotsinkin murteissa, mikäli muutto olisi tapahtunut 1000–1200-luvuilla. Aksenttien puuttu- minen suomenruotsista johtunee kuiten- kin kontaktista suomeen: jos oppositio on murteissa esiintynytkin, se on niistä hävin- nyt suomen vaikutuksesta (s. 61). Tämän puolesta puhuu sekin, että Länsi-Uudella- maalla oppositio esiintyi merkityksiä erot- tavana vielä 1970-luvulla (s. 284–285). Fo- neettisena piirteenä aksenttia esiintyy edel- leen Pohjanmaan murteissa, muun muassa Oravaisissa ja Närpiössä (s. 83). Tämä tar- koittaa sitä, että intonaatio ei näissä mur- teissa erota sanojen merkityksiä systemaati- sestisesti. Se ei siis ole prosodeemi, vaan ole- tettu foneettinen jäännös aiemmin vallin- neesta fonologisesta aksenttioppositiosta.

Luvun 2 historiallinen taustaosio on mainio: se auttaa lukijaa ymmärtämään suomenruotsin murteiden syntyä ja myö- hempää kehitystä. Lisäksi se valottaa hy- vin sitä, miten äänne muutoksia tutki- malla voidaan saada tietoa kaukaisistakin historian tapahtumista. Samalla Ivars tun- nustaa ne epätarkkuudet ja epävarmuu- det, jotka liittyvät äänne muutosten ajal- liseen paikantamiseen sekä siihen, millai- sia johtopäätöksiä niistä voi tehdä.

Murteellinen vaihtelu ja päämurrealueet

Ivars jakaa suomenruotsin kolmeen ta- soon sen mukaan, kuinka voimakkaita murrepiirteet ovat. Tasot ovat (i) paikalli- nen murre, (ii) paikallinen kaupunkikieli ja/tai alueellinen murre sekä (iii) alueel- linen standardikieli eli niin kutsuttu *finlandssvenska* (s. 22). Standardikieli ke- hittyi Turussa 1600-luvulta alkaen Keski- Ruotsin yleiskielen ja suomenruotsin murteiden, erityisesti Turussa käytetyn varieteetin, perustalle (s. 438). Paikalli- set kaupunkikieliset ovat puolestaan uu- simpia, 1900-luvulla syntyneitä puhe- kielen muotoja. Niitä esiintyy sellaisissa kaupungeissa, joissa paikallisen murteen ja standardin ero on suuri. Ivarsin mu- kaan suomenruotsissa ei ole ylintä ta- soa (*maximal standard*, s. 22), kuten on Ruotsissa. Tällä Ivars tarkoittaa sitä, että vaikka puhuja käyttäisikin alueellista standardikieltä, hänen saattaa kuulla tu- levan joltain päämurrealueelta: Uudelta- maalta, Turunmaalta, Pohjanmaalta tai Ahvenanmaalta (s. 445). Tämä ei kuiten- kaan viimeaikaisten tutkimusten valossa pidä välttämättä paikkaansa, koska kuu- lijoilla saattaa olla huomattavia vaikeuk- sia paikallistaa puhujia edes maakunnan tarkkuudella, mikäli nämä käyttävät yleis- kieltä (Leinonen & Henning-Lindblom 2016: 102, 105). Lisäksi Ivarsin argumen- taatio jää sikäli heikoksi, että hän itsekin vertaa murteita standardikieleen (mm.

s. 21), jonka hän mainitsee muistuttavan eniten Keski-Uudellamaalla puhuttavaa alueellista standardia (s. 354)

Teoksen mukaan suomenruotsissa on (tai on ollut viime vuosikymmeniin asti) noin 80 paikallista murretta eli pitäjänmurretta (*sockenmål*, s. 14, kartta 1). Pitäjänmurteet syntyivät keskiajalla alkaneesta murteiden jakaantumisen pitäjäjaon mukaan. Sana *socken* tulee verbistä *söka* ('etsiä, hakeutua'); saman pitäjän asukkaat hakeutuivat samaan kirkkoon ja samoille käräjille (s. 49). Jos mukaan lasketaan 1900-luvulla syntyneet kaupunkivarieteetit (*lokala stadsmål*), suomenruotsissa on noin sata puhutun kielen alueellista tai sosiaalisesti väritynyttä muotoa. Monia suomenruotsin murteita leimaavat äännejärjestelmän arkaistiset piirteet, esimerkiksi keskiajalta peräisin olevat diftongit ja tavukestot. Arkaististen piirteiden ja uusien piirteiden suhde kuitenkin vaihtelee murteesta toiseen (s. 78–80).

Kirjassa käsitellään ansiokkaasti murteita sosiolingvistisestä näkökulmasta, muun muassa puhujien ryhmytyksen ja identifikaation kannalta (s. 23–39; luvut 7 ja 8). Murteiden luokittelun kielelliseen ongelmallisuuteen puututaan sen sijaan niukemmin. Koska murteet muodostavat jatkumon, kirjoittaja olisi voinut pohtia tarkemmin, millaisin perustein jatkumo jaetaan osiin: mitkä kielimuodot ovat samaa, mitkä eri murretta? Jos perusteena käytetään havaittavaa eroa murteiden välillä, esimerkiksi kaikki Pohjanmaan murteet eivät täytä määritelmää. Ivars itsekin toteaa (s. 76), että Kristiinankaupungin Siipyyn ja Kokkolan välillä puhutaan (tai on puhuttu) perinteisen luokittelun mukaan noin 30:tä eri murretta, joista monet eivät kuitenkaan eroa niin paljon toisistaan, että niitä voisi pitää omina murteinaan. Kirjassa ne kuitenkin esitellään sellaisina, mikä on ristiriitaista ja antaa hiukan liioittelunkin kuvan murteiden määrästä.

Luvuissa 3–6 esitellään päämurrealueet ja niiden murteet. Päämurrealueita erote-

taan neljä: Uusimaa, Turunmaa, Pohjanmaa ja Ahvenanmaa. Jokaisen alueen murteita käsitellään 50–100 sivun verran. Monin paikoin käsittely on yksityiskohdasta mutta pääosin lukijaystävällistä, kiitos etenkin runsaiden esimerkkien ja karttojen. Murteista esitellään foneemisto, prosodiaa (erityisesti sanaintonaatiota ja tavukestoja), morfologiaa sekä sanaston ja syntaksin piirteitä. Tarkkuudeltaan käsittely on väistämättä epätasaista, koska murteita on tutkittu vaihtelevasti. Yleiskuvan antamiseksi esittelen seuraavassa keskeisiä piirteitä kultakin päämurrealueelta.

Pohjanmaan murteissa (mm. Siipyy, Närpiö, Kokkola, Alaveteli ja Pietarsaari) on vahvoja ominaispiirteitä ääntämisessä ja morfologiassa. Murteita leimaavat arkaistiset piirteet, muun muassa Alavetelissä diftongit (*njöut*, vrt. yleiskielen *njöt*) ja lyhyttavuus (*vikå*, vrt. yleiskielen *vecka*). Toisaalta murteissa esiintyy myös uusia piirteitä. Eräs mielenkiintoinen piirre on substantiivien yksisukuisuus Kokkolassa ja Alavetelissä; yksikön epämääräisessä muodossa kaikki substantiivit ovat *en*-sukua: *ein häst*, *ein får* (vrt. yleiskielen *en häst*, *ett får*). Suomen kielellä on saattanut olla vaikutusta kehitykseen, koska monen murteen puhujan ensikieli on luultavasti ollut suomi (s. 88). Pohjanmaan murteita leimaa myös prosodinen samankaltaisuus tiettyihin Ruotsin murteisiin nähden. Tällaisia piirteitä Ivars mainitsee olevan erityisesti sanaintonaatiossa, esimerkkinä aiemmin mainittu foneettinen sana-aksentti (s. 82–83). Muun kuin sanaintonaation osalta prosodinen samankaltaisuus jää kuitenkin tarkentamatta. Joillain paikkakunnilla vallitsee selvä sosiolingvistinen jako: esimerkiksi Pietarsaareissa paikallista murretta (*Jakobstadspråk*) puhuvat vähemmän koulutetut aikuiset ja nuoriso, kun taas korkeammin koulutetut aikuiset käyttävät (alueellista) standardimuotoa (s. 364–365). Nuorison identifioituminen paikalliseen murteeseen on yllättävää ja

antaa toivoa siitä, ettei murteiden tasoittuminen tai jopa häviäminen ole ainoa mahdollinen kehityssuunta (s. 380, 400, 436). Nämä sosiolingvistiset tulokset ja pohdinnat ovat hyvin mielenkiintoisia.

Uudenmaan murteet Ivars jakaa läntisiin, keskisiin ja itäisiin. Läntisiä murteita (*västnyländska dialekter*) puhutaan muun muassa Tammissaarella, Karjaalla, Lohjalla ja Inkoossa. Murteita leimaa (tai leimasi aiemmin) sana-aksenttioppositio, joka muista suomenruotsin murteista puuttuu.¹ Keski-Uudenmaan murteet (*mellan-nyländska dialekter*, mm. Kirkkonummi, Espoo, Vantaa ja Helsinki, vaikka viimeksi mainittua ei kirjassa käsitelläkään) ovat lähimpänä yleiskieltä (s. 354). Tällä alueella murteiden tasoittuminen on edennyt pisimmälle, ja useat alueen murteita aiemmin leimanneet piirteet ovat hävinneet tai häviämässä. Itä-Uudenmaan murteet (*östnyländska dialekter*, mm. Porvoo, Loviisa, Pyhtää ja Ruotsinpyhtää) ovat vahvimpia Uudellamaalla puhuttavista murteista. Murteille leimallisia ovat vanhat diftongit (*veit* vrt. *vet*, *röykt* vrt. *rökte*, *höugar* vrt. *hög*; s. 320). Myös muinaisruotsin substantiivijako kolmeen sukuun – maskuliini, feminiini ja neutri – on säilynyt Itä-Uudellamaalla paremmin kuin Keski- ja Länsi-Uudellamaalla (s. 328). Loviisassa on samankaltainen sosiolingvistinen jakauma kuin Pietarsaarella: murretta puhuvat nuoriso ja vähemmän koulutetut, (alueellista) standardimuotoa taas korkeammin koulutetut.

Ahvenanmaan murteet (*äländska dialekter*) jaetaan teoksessa läntisiin ja itäisiin. Läntiset murteet (mm. Eckerö) muistuttavat Itä-Sveanmaan murteita, kun taas itäi-

set murteet (mm. Brändö, Kökar, Föglö ja Kumlinge) muistuttavat eteläisen Pohjanmaan ja itäisen Turunmaan murteita. Ahvenanmaan murteista vain Eckerössä on merkityksiä erottava sana-aksentti (s. 180). Ahvenanmaan murteiden erityispiirteitä ovat puoliavoin [œ:] (muunkin kuin /r/-äänteen edellä, esim. *lön*), tumma [v:] (esim. *lat*) sekä supradentaalit (s. 176–179) – kaikki piirteitä, jotka leimaavat myös Itä-Sveanmaan murteita (puoliavoin [œ:] rajallisemmin).

Turunmaalle (*äboländska dialekter*) on tyypillistä selvät murrerajat: läntisellä Turunmaalla (Iniö ja Houtskari) murteet ovat melko vahvoja ja muistuttavat eteläisen Pohjanmaan ja itäisen Ahvenanmaan murteita. Itäisen Turunmaan murteet (mm. Nauvo, Parainen ja Kemiö) ovat heikompia ja muistuttavat läntisen Uudenmaan murteita (s. 223).

Ivars toteaa, että monissa suomenruotsin murteissa näkyy suomen kielen vaikutus. Esimerkiksi Itä-Uudenmaan Pyhtäällä on monenlaista foneettista suomen vaikutusta: ylipitkiä vokaaleita ja konsonantteja (*ta::la*, *gri::sar*), tumma //, tremulanttinen /r/ sekä soinnittomia klusileita (*ägg > äkk*, s. 324). Monissa murteissa, esimerkiksi Pietarsaarella ja Loviisassa, on puolestaan runsaasti suomen sanastollista vaikutusta: *många som skulle bli kaveri med en, kanske hela pårokka* ('porukka'); *nog var de fittiga på oss då vi pilade* ('pilata') *allting; han vill visa sig kåva* ('kova'); *kaohée* ('kauhea') *huvudvärk; Macke höll på och köpte sådana där makkaraperunat; sådana där kyrkliga keikkår* ('keikka') (s. 375, 429). Erityisesti kiroamisessa näkyy suomen vaikutus: Loviisassa *vittu* vaikuttaa työntäneen altaan perinteiset ruotsalaiset voimasanat *fan*, *djävla* ja *skit* (s. 430). Tosin kielille yhteinen *satan* (*saatana*) on kirosanana tavallinen myös Loviisassa puhutussa ruotsissa.

Teoksessa on joitain heikkouksia ääntämisen merkitsemisessä. Tekijä käyttää esimerkeissään pääasiallisesti tavallisia aakkosia, minkä vuoksi lukijalla saat-

1. Ilmiötä on tutkinut perusteellisimmin Se-
lenius (1972). Hänen mukaansa aksenttien esiin-
tyminen noudatteli Länsi-Uudellamaalla 1970-luvun
alussa foneettisesti ja morfologisesti Keski-Ruotsin
murteiden mallia, mutta oppositio oli jo tuolloin
häviämässä. Häviämiseen on vaikuttanut se, että
vanhassa koululaitoksessa lapset pakotettiin luo-
pumaan aksenteistaan.

taa olla vaikeuksia ymmärtää, mitä ääntämistä vaikkapa merkillä *ä* tarkoitetaan (esim. *vävå, vatån* ja *fasån*). Foneettisten merkkien systemaattinen käyttö olisi ratkaissut ongelman, mutta se olisi toisaalta tehnyt esimerkkien tulkitsemisen monelle lukijalle ehkä vieläkin vaikeammaksi. Foneettisten merkkien käyttöä olisi vaikeuttanut myös lähdekirjallisuuden vaihtelevat merkitsemiskäytännöt. Ääntämisen kuvaukseen liittyy muitakin puutteita. Esimerkiksi yleisääntämyksen (standardia lähellä olevan ääntämyksen) mukainen vokaali sellaisissa sanoissa kuten *kul* ja *hus* kuvataan pääluokaltaan takaiseksi, ei keskiseksi (s. 41, ylempi taulukko). Kuvaus ei täsmää sen tutkimuksen kanssa, johon kirjoittaja itse viittaa (ks. Reuter 1971). Tässä kohtaa kirjoittaja olisi ehkä voinut viitata myös suomenruotsin vokaalien akustiikkaa koskevaan tutkimukseen (Kuronen 2000). Siitä käy ilmi, että suomenruotsin yleisääntämyksen /u/-äännettä tulee pitää keskisenä vokaalina. Useissa kohdin käytetään määritelmää ”eurooppalainen u”, joka on foneettisesti kummallinen. Muutamissa murteissa edelleen esiintyvää muinaisruotsin ylipitkää tavua (V:K:) kuvataan lähinnä esimerkein, joissa pitkä klusiili on sanan lopussa (esim. *grö:tt, sy:dd, ro:dd*). Klusiilin kuuleminen pitkänä tässä asemassa lieinee kuitenkin mielikuvituksen varassa. Intonaatiota kuvatessaan Ivars ei käytä lainkaan analyysikuvia, esimerkiksi akustisia intonaatiokäyriä. Sellaiset olisivat olleet lukijalle muutamissa kohdin valaisempia kuin intonaation sanallinen kuvaaminen.

Nykysuuntauksia suomenruotsin tutkimuksen alalla

Marika Tandefeltin toimittama teos *Grupp-språk, samspråk, två språk* jatkaa Ivarsin teoksen aihepiiristä kuvaamalla puhuttua suomenruotsia muista kuin murteellisista näkökulmista. Kirja muodostuu johdannosta ja 11 luvusta, jotka antavat lukijalle käsityksen siitä, millaisia painopisteitä

suomenruotsin tutkimuksessa on nykyään. Artikkeleissa käsitellään muun muassa suullista vuorovaikutusta, slangia, kaksi- ja monikielistä keskustelua, kielellistä identiteettiä sekä kieliasenteita. Teemoihin liittyy suomenruotsin suhde ruotsinruotsiin ja suomeen. Kirjoittajat ovat tutkijoita suomalaisista yliopistoista, ja tämäkin teos on vertaisarvioitu. Kommentoin seuraavassa neljää artikkelia, jotka heijastelevat eri tavoin nykytutkimuksen painopisteitä.

Jan Lindström ja Camilla Wide käsittelevät artikkelissaan ”Finlandssvenskt samtalsspråk” suomenruotsalaista keskustelua. Havainnot perustuvat meneillään olevaan laajaan tutkimushankkeeseen (Interaktion och variation i pluricentriskt språk, 2013–2020), jossa verrataan suomen- ja ruotsinruotsin suullisen vuorovaikutuksen piirteitä pragmaattisesta näkökulmasta. Artikkelissa kuvataan oivaltavasti sitä, millaisia eroja kielimuotojen välillä on, mistä ne johtuvat ja miten vähäpätöisiltäkin tuntuvat erot saattavat olla merkityksellisiä esimerkiksi kohteliaisuuden ja puhujien välisen etäisyyden osoituksina. Suomenruotsi ja ruotsinruotsi tarjoavat vertailulle antoisaa lähtökohdan, koska varieteettien väliset kulttuuris-kielilliset erot ovat pieniä mutta samanlaista taustaa vasten ilmeisiä. Muun muassa dialogipartikkelit *jå* ja *jå-å* esiintyvät vain suomenruotsissa (*ja* ja *jo* ruotsinruotsissa, s. 94). Partikkeli *aj* puolestaan ilmaisee suomenruotsissa sitä, että kuulija on ottanut vastaan uuden tiedon ja tehnyt siitä johtopäätöksen (esim. *aj de visste ja int*; s. 95). Sen sijaan ruotsinruotsissa *aj*-sanana käyttö on rajoitetumpaa: *aj* on ainoastaan merkki puhujan tuntemasta kivusta tai negatiivisesta yllätyksestä (esim. *aj, det gjorde ont*; s. 95). Sisäänhengityksellä tuotettu *jo* päätää suomenruotsissa joskus aiheen käsittelyn ilmoittaen, että puhujalla ei ole kysymyksestä enempää sanottavaa (s. 94). Tätä esiintyy harvoin ruotsinruotsissa. Dialogipartikkeleita *nå, nåja, jo* ja *nog* käytetään

molemmissa varieteeteissa, mutta niiden funktiot ovat erilaisia. Esimerkiksi *nå* saattaa ilmaista suomenruotsissa siirtymistä uuteen aiheeseen, tuoda uuden näkökulman tai edeltää päätelmää (s. 97). Ruotsinruotsissa *nå*-partikkeliä käytetään paljon vähemmän, ja sillä ilmaistaan puhujan kärsimättömyyttä (*nå, kom nu då*) tai varoitetaan kuulijaa (*nå nå, sakta i backarna!*). Edellä mainitut esimerkit ovat vain muutamia niistä mielenkiintoisista ilmiöistä, joita kirjoittajat käsittelevät artikkelissaan. Uskon, että kirjoituksella on paljon annettavaa myös suomenkielisten keskustelujen tutkijoille.

Sofie Henricson käsittelee artikkelissaan ”Svenska och finska i samma samtal” ruotsin ja suomen käyttöä rinnan samassa keskustelussa, mikä on arkipäivää monille suomenruotsalaisille. Artikkelissa näytetään, kuinka kielten vaihtelua käytetään antamaan keskustelulle monikielinen sävy tai jäsentämään sitä. Tällöin puhujat saattavat käyttää vaihtelua eri puhujien repliikkeihin viitatessaan tai se voi toimia uuden teeman esittelynä. Artikkelit auttaa lukijaa ymmärtämään niitä funktioita, joita kielten vaihtelulla voi olla suomenruotsalaisessa keskustelussa.

Kahdessa teoksen artikkelissa käsitellään slangia: suomenruotsin slangia ja suomalaista Stadin slangia. Näin saadaan näkökulma ilmiöön molempien kielten suunnasta. Mona Forsskåhl tarkastelee suomenruotsin slangin kehitystä ja erityispiirteitä artikkelissaan ”Finlands-svensk slang”. Hän nostaa esille Helsingin valtokeskuksena slangin leviämässä muille suomenruotsalaisille alueille. Muillekin alueille on kuitenkin muodostunut omia, ruotsalaisperäisiä ja/tai murteeseen perustuvia slangisanoja, minkä vuoksi myös suomenruotsin slangi vaihtelee alueittain. 1900-luvun alkupuolella suomen vaikutus oli melko vähäistä suomenruotsin slangissa, mutta viime vuosikymmeninä se on kasvanut selvästi kaksikielisyyden lisääntymisen myötä.

Heikki Paunosen artikkeli ”Svenska i finsk Stadislang” käsittelee ruotsin kielien vaikutusta Stadin slangissa. Paunosen historiallinen katsaus slangin syntyvaiheisiin osoittaa, millaisessa symbioosissa suomi ja suomenruotsi ovat eläneet pääkaupunkiseudulla. Stadin slangi syntyi Helsingin kaksikielisillä alueilla Kalliossa, Sörnäisissä, Hermannissa ja Vallilassa 1900-luvun alkupuolella. Stadin slangi oli Helsingin esperanto, jota alun perin puhuivat sekä suomen- että ruotsinkieliset poikaporukat, jotka jakoivat yhteisen slangisanaston yli kielirajan. Vanhassa Stadin slangissa jopa 75 % sanoista oli peräisin ruotsista (s. 83). Paunonen antaa artikkelissaan monia mielenkiintoisia esimerkkejä siitä kielellisestä luovuudesta, joka näkyy Stadin slangin synonymiassa. Esimerkiksi kiveä tarkoittavia sanoja ovat *stebari, stebbe, stebu, stena, stenari, stemu, stenu* ja *stibari* (s. 85).

Kokoava arvio

Kirjasarjan *Svenskan i Finland – i dag och i går* kaksi ensimmäistä osaa, joita olen edellä arvioinut, ovat omiaan tekemään suomenruotsia tunnetuksi muunkin kuin pienehkön tutkijajoukon keskuudessa. Käsiteltävät teemat – ehkä erityisesti murteet, kieliasenteet ja monikielisyys – ovat kiinnostavia laajemmallekin lukijakunnalle. Käsitely on tutkimusperustaista mutta muutkin kuin kielentutkijat huomioivaa. Teoksiin tullaan varmasti viittaamaan lukuisissa tutkimuksissa, ja ne sopivat erinomaisesti esimerkiksi yliopistollisiksi kurssikirjoiksi.

Ivarsin teos *Dialekter och småstads-språk* on vaikuttavaa luettavaa. Teos antaa kokonaisvaltaisen kuvan suomenruotsin murteiden erityispiirteistä ja kehityksestä. Kirja muodostaa laajan kaaren murteiden syntymisestä liki nykyaikaan. Pääluvut alkavat yleiskuvauksella, ja käsitely päättyy yhteenvetoon ja tulevaisuuden näkymiin. Kieliesimerkkejä, karttoja ja tietoruutuja

käytetään lukijaystävällisesti. Yksityiskohtaisen kuvauksen vuoksi kirja on osin hakuteoksen kaltainen, mutta monin paikoin sitä voi lukea yleisesityksenäkin. Teos on tieteellisesti arvokas kuvaus muuttuvasta, osin uhanalaisesta suomenruotsalaisesta kielimaisemasta. Pääosaa kirjassa käsitellyistä murteista voi kuunnella niiden nykymuodoissa verkkosivustolla <http://www.sls.fi/sv/spara-talet>. Sivustolla on myös karttoja murrealueista.

Tandefeltin toimittama *Gruppspråk, samspråk, två språk* puolestaan muodostaa harkitun kokonaisuuden artikkeleiden järjestystä myöten. Kaikilta osin kirjassa esitelty tutkimus ei ole uutta, mutta näissä tapauksissa tuloksia pyritään suhteuttamaan uuteenkin tutkimukseen. Sopivasti populaarin otteensa ansiosta kirja sopii hyvin kielentutkimuksesta kiinnostuneille lukijoille, muillekin kuin kielitieteilijöille.

MIKKO KURONEN
etunimi.j.sukunimi@jyu.fi

Kirjoittaja on ruotsin kielen yliopistonlehtori Jyväskylän yliopistossa.

Lähteet

KURONEN, MIKKO 2000: *Vokaluttalets akustik i sverigesvenska, finlandssvenska och finska*. Studia Philologica Jyväskyläensia 49. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

LEINONEN, THERESE – HENNING-LINDBLOM, ANNA 2016: *Gymnasieelevers åsikter om standardspråk och variation i finlandssvenskan*. – Jaana Kolu, Mikko Kuronen & Åsa Palviainen (toim.), *Svenskan i Finland* 16 s. 92–107. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

REUTER, MIKAEL 1971: *Vokaler i finlandssvenskan. En instrumentell analys och ett försök till systematisering enligt särdrag*. – Lars Huldén & Carl-Eric Thors (toim.), *Festskrift till Olav Ahlbäck* 28.3.1971 s. 240–249. Studier i nordisk filologi 58. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 446. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

SELENIUS, EBBA 1972: *Västnyländsk ordaccent*. Studier i nordisk filologi 59. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 451. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Suomenruotsi painettuna, koulussa ja yhteiskunnassa

Marika Tandefelt (toim.): *Språk i prosa och press*. *Svenskan i Finland – i dag och i går* II:1. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017. 242 s. ISBN 978-951-583-362-4.

Marika Tandefelt (toim.): *Språk i skola och samhälle*. *Svenskan i Finland – i dag och i går* II:2. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2017. 207 s. ISBN 978-951-583-363-1.

Marika Tandefelt on työryhmineen laatinut laajan katselmuksen Suomessa käytettävästä ruotsin kielestä. Työn tuloksena on syntynyt tähän mennessä neliosainen kirjasarja *Svenskan i Finland – i dag och i går*. Tulossa on vielä kaksi osaa, joiden arvioidaan ilmestyvän 2019. Työ on kesttänyt ensimmäisistä hankesuunnitelmista lähtien kaikkiaan yli kymmenen vuotta, ja siihen on osallistunut 30 tutkijaa. Hankkeessa on hyödynnetty vanhoja arkisto-